

20. SZÁZAD

10.

Sorozatszerkesztő:

Bárdi Nándor, Gidó Attila, Jakabffy Tamás

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ANTAL, RÓBERT-ISTVÁN

A nemzetét szerető szocialista : Jordáky Lajos : (1913-1974) / Antal Róbert-István. -
Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kriterion. - 2023

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-739-252-4

ISBN 978-973-26-1315-3

94

929

ANTAL RÓBERT-ISTVÁN

A nemzetét szerető szocialista

Jordáky Lajos

(1913–1974)

Erdélyi Múzeum-Egyesület • Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

A könyv megjelenését támogatta:
Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet
Székely önképzés a 19–20. században NKFI128848 program
MTA Könyvkiadási Program
Erdély Öröksége Alapítvány

Lektorálta:
Bárdi Nándor
Romsics Ignác

A sorozatborítót Matei László tervezte.

A fedőlapon:
Jordáky Lajos az 1960-as években.
Kolozsvári főtéri szónoklat, a mikrofonnál Jordáky.
Forrás: EME, Jordáky-hagyaték

© Antal Róbert-István, 2023
Kriterion Könyvkiadó

Édesapám emlékének

ELŐSZÓ

A kolozsvári munkáscsaládban született Jordáky Lajos az erdélyi magyar baloldal egyik jelentős személyisége volt. Apja, id. Jordáky Lajos ismert kolozsvári szociáldemokrata politikus, szakszervezeti vezető, nyomdász, majd nyomdatulajdonos volt. A fiatal Lajos (becenevén Bubi) szocializációját leginkább a családi hagyomány befolyásolta. Iskolái elvégzése után, 1933-ban belépett a Romániai Szociáldemokrata Pártba (RSZDP), ahol fiatalon szakszervezeti vezetőként tevékenykedett.

Életútja több eszmei és azzal összefüggő politikai fordulatot vett. A két világháború között Jordáky az RSZDP kolozsvári szervezetének baloldalán helyezkedett el. Fiatal, radikalizálódó ifjúként elégedetlen volt a „centrista” és „reformer” szociáldemokráciával. Úgy gondolta, hogy a parlamentáris demokrácia keretein belül a szocializmust megvalósítani esélytelen, ezért inkább az azonnali és biztos győzelmet ígérő proletárdiktatúrát támogatta. A harmincas évek végén figyelme a népfontra irányult, ekkor ismerkedett meg és kötött barátságot számos erdélyi magyar kommunista értelmiséggel.

1940 és '44 között Magyarországon a Szociáldemokrata Párt (SZDP) baloldalához kapcsolódott, megtartva, sőt bővítve kommunista kapcsolatait. 1940-ben beiratkozott a Kolozsvárra visszatért Ferenc József Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karára, ahol 1944 őszén szerzett doktori diplomát. A Magyarországhoz visszatért Észak-Erdélyben Jordáky a fennálló rezsimmel nem ápolt jó viszonyt, ám a négy év kulturális szempontból nagy hatással volt rá. Kapcsolatai, barátai a budapesti „antifasiszták” köréből kerültek ki.

A háború végével élete újabb fordulóponthoz érkezett: az erdélyi baloldaliak – köztük Jordáky is – esélyt kaptak arra, hogy rövid időre a maguk víziója szerint formálhassák az észak-erdélyi eseményeket. Ekkor jutott arra a következtetésre, hogy a szociáldemokrata pártban már nem tevékenykedhet, inkább a Román Kommunista Párt soraiban kíván dolgozni. Ebből a szempontból életpályájának ez a csúcspontja. Nem sokkal ezután ugyanis – már az államszocialista diktatúra kiépítése elején – félreállították, 1946. február 22-én megfosztották kommunista párttagságától és politikai funkcióitól is. 1946-tól 1952-es letartóztatásáig különböző kolozsvári intézményekben (mindenekelőtt az Állami Magyar Színházban) végzett politikai munkát. Szemléletét ekkor még az igen erős sztálinizmus jellemezte, amely a színház „bolsevizálásában”, a vulgármarxista és a szocialista realizmus szempontjai szerinti átalakításában öltött testet.

Életében a legmarkánsabb törést 1952-es letartóztatása jelentette. Ekkor több erdélyi magyar vezető kommunistával együtt fogták el, majd egy év kihallgatás, vallatás

után 1954-ben koncepció perben tizenkét évnyi börtönbüntetésre ítélték. A vád ha-
zaárulás volt: 1944 és 1946 között ugyanis a bukaresti úgynevezett Magyar Misszió
munkatársaival találkozgattak (1947-ig nem volt hivatalos diplomáciai kapcsolat a két
ország között), és Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása céljából különböző anya-
gokkal segítettek a budapesti Magyar Békeelőkészítő Osztály munkáját. 1955-ben el-
nöki rendelettel szabadultak. Jordáky ekkor visszatért oktatni a Bolyai Egyetemre,
ahonnan még 1947-ben távolították el.

Életének újabb fordulópontja az 1956-os budapesti forradalom volt. Ekkor már
lelkes antisztálinistaként szót emelt a pesti események mellett és a romániai desztali-
nizáció lehetőségében bízott. 1957 elején az egyetlen erdélyi magyar baloldali értelmi-
ségi volt, aki nem írta alá a Román Munkáspárt vezetősége által kikényszerített állás-
foglalást, amelyben erdélyi magyar értelmiségiek ellenforradalomnak bélyegezték
meg az őszi budapesti eseményeket. Népszerű egyetemi tanárként nagy hatással volt a
diákságra, ezért a rendszer számára ismét kényelmetlenné vált. 1957 áprilisában újból
letartóztatták, és októberig vizsgálati fogságban tartották. Megalázó önkritikai gesztus
árán szabadulhatott: egy kolozsvári gyűlésen nacionalistának mondta magát, de szá-
mos vidéki városban is – Jordáky részvételével! – „feldolgozták” az ügyét.

1957 és 1964 közötti évei csendes alkotómunkával teltek el, életpályája azonban
ekkor újabb fordulóponthoz ért. 1964 nyarán belekeveredett a korábbi szociáldemok-
raták által szerkesztett „Memorandum-ügybe”. Ismét a Securitate elé citálták és kihall-
gatásoknak vetették alá. Jordáky ezt az ügyet megúsza, hiszen csakugyan nem volt
tudomása a Memorandumról, a politikai rendőrség így hát csak figyelmeztetésben
részesítette. Ekkor kezdték el állandó megfigyelését a „magyar nacionalisták” célcso-
portban. Életének következő fordulópontja 1972 elején volt, amikor a korábbi évek
marginalizációjába belefáradva úgy döntött, hogy visszatér a Román Kommunista
Párt (RKP) soraiba. Döntése – praktikus szempontok mellett – ideológiai háttérű is
volt. Elkötelezett baloldaliként ugyanis az új főtitkárbán, Nicolae Ceaușescuban refor-
mert látott, és úgy gondolta: az erdélyi magyar kulturális szférában tapasztalható je-
lenségekkel („eszmetörténeti kontinuitás megteremtése a két világháború közti romá-
niai magyar intézményességgel”¹) csakis hivatalos, kommunista pozícióból lehet
felvenni a versenyt. Másrészt nem elhanyagolható motívum az RKP vezetésének ama
lépése sem, amelynek mentén az egykori szociáldemokratákat igyekeztek rehabilitál-
ni, hogy a nyugati „szocdem” pártokkal való kapcsolatot javítsák. Párttagságát is utó-
lagosan, 1933-i kezdőponttal ismerték el.

1974-ben gyors lefolyású betegség következtében halt meg.

Jordáky ahhoz az erdélyi magyar értelmiségi csoporthoz tartozott, amelynek tagjai
az államszocialista totalitárius diktatúra időszakában hithű baloldaliakként vállalták
az erdélyi magyar kisebbség képviseletét. Ezt a szerepet az ambivalens diskurzus

1 Bárdi Nándor: *A népszolgálat genezise...* 39.

használata jellemezte.² Az tudniillik, hogy egyszerre voltak rajongói és működtetői az
államszocialista rendszernek, ugyanakkor, mivel kisebbségi származásúak voltak,
sohasem lehettek bennfentes részesei a bukaresti hatalomnak és a román állam/nem-
zet építésnek. A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején például Jordáky öntuda-
atosan kombinálta akkori friss rehabilitációját az óvatos hatalomkritikával.

Az elmúlt években sokan segítettek kutatásaimat. A sort természetesen szüleim-
mel, Emmával és Incével kell kezdenem, akik szívós gyimesi csángókként már gyerek-
koromban felajánlották, hogy választhatok aközött, hogy szerény körülményeinkhez
mérten támogatják továbbtanulásomat, vagy „időnap előtt” a munkaerőpiacon talá-
lom magam. Szerencsére az előbbit választottam. A csíkszeredai Márton Áron Főgim-
názium tanulójaként három oktatóm érdemel elismerő szavakat: Bara Katalin irodal-
om-tanárnő, akitől kamaszkori lázadásom ellenére rengeteget tanultam, nemcsak
magyar irodalomtörténetet, hanem az elvonatkoztatás, az absztrakt gondolkodás ké-
peségét; osztályfőnököm, Szabó László (Alex), aki a humántudományok területén
adott támpontokat; történelemtanárom, Orbán Zsolt pedig az egytényezős magyará-
zatok elvetésére és a történeti problémák komplex megközelítésére, értelmezésére ve-
zetett rá.

Sokat jelentett témavezetőm, Romsics Ignác támogatása is, aki legendásan ismert a
határidők betartásának számonkérésében, illetve szakmai szigorában is. Szakmai ta-
nácsait, a doktori dolgozat, majd a kötet elkészültében való közreműködését itt köszö-
nöm meg. Önzetlensége, türelme (néha türelmetlensége) inspiráló volt.

Hála illeti Bárdi Nándort is, akihez régi ismeretség fűz. Még egyetemista koromban
egy kolozsvári éjszakai sétán merült fel a Jordáky-életrajz megírásának szükségessége
– akkor Bárdi ezt „az erdélyi történettudomány előtt álló fehér foltnak” mondta. Ké-
sőbb Gyarmati Györgyhöz és Földes Györgyhöz hasonlóan ő is a doktori dolgozat
opponense is lett, akiknek együttműködését ezúttal is köszönöm. Javasataik a dolgo-
zat kiegészítésére, továbbgondolására sokat jelentettek számomra, melyek következté-
ben lassan-lassan már egy teljesen új szöveg született, ugyanis olyan problémákra
mutattak rá, amelyekre jómagam korábban nem is gondoltam.

Végül szólni kell barátaimról is, akik morogva bár, de elfogadták, hogy gyakorta
elmaradoztam közös programjainkról, hiszen a kötet kéziratával voltam elfoglalva. De
azt is köszönöm nekik, hogy türelmesen végighallgatták hirtelen felindulásból rögtön-
zött kiselőadásaimat az erdélyi magyar baloldaltól, az 1945 utáni román államszo-
cializmus jellegéről. A nekik teljesen ismeretlen – de nekem fontos – személyekről,
politikai perekről, börtönményekről órákat tudtam beszélni.

2 D. Lőrincz József: *Az átmenet közéleti értékei.*

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
HISTORIOGRÁFIAI BEVEZETŐ, FORRÁSOK	10
1. SZOCIOKULTURÁLIS KÖRNYEZET ÉS CSALÁD.....	27
1.1. Kolozsvári környezet.....	27
1.2. A Jordáky család	36
2. GYERMEKKOR ÉS ISKOLÁI	40
3. POLITIKAI TEVÉKENYSÉGE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT	49
3.1. Útkeresése.....	49
3.2. „Balra át!”	61
3.3. Politikai tevékenysége az 1930-as évek második felében	67
3.4. A királyi diktatúra idején.....	73
4. A „KIS MAGYAR VILÁGBAN”	79
4.1. Pártszervezés	79
4.2. Kulturális integráció.....	94
4.3. Nemzeti, nemzetiségi kérdés és szocializmus.....	109
4.4. Az „egyetemi polgár”	118
4.5. Jordáky és a magyar rendőrség (biztonsági szervek) viszonya.....	123
5. KARRIERJÉNEK CSÚCSPONTJA (1944–1945/46).....	132
5.1. 1944. őszi események, tárgyalások az erdélyi párt és a baloldal között.....	132
5.2. Kolozsvár a szovjet hadsereg bevonulása és a román csapatok kiutasítása között.....	138
5.3. „Jordákya” – az „Észak-erdélyi Köztársaság” öt hónapja	147
5.4. Politikai tevékenysége a pártból való kizárásáig (1945. március – 1946. február).....	159
5.5. Kulturális tevékenysége az átmenet éveiben	174
6. JORDÁKY, A PÁRTON KÍVÜLI (1946–1952)	188

7. LETARTÓZTATÁSA ÉS A BÖRTÖNÉVEK (1952–1955).....	203
7.1. A sztálinista perek Romániában.....	203
7.2. Jordáky letartóztatása és vizsgálati fogsága	206
7.3. A „Jordáky-csoport” bírósági tárgyalásai	220
7.4. Kiszabadulása (1955. május).....	234
8. SZABADLÁBON (1955–1957).....	240
8.1. Jordáky egyetemi és kulturális tevékenysége 1955/1956-ban.....	240
8.2. Az 1954-es per újratárgyalása.....	246
8.3. Jordáky kiábrándulása a sztálinizmusból	249
8.4. Az SZKP XX. Kongresszusa utáni desztalinizációs időszak Romániában ...	250
8.5. Az 1956-os forradalom napjai Kolozsváron	258
8.6. 1957-es, második letartóztatása előtti marginalizálása	264
8.7. A második letartóztatás és a vizsgálati fogság	266
9. A MARGINALIZÁLT JORDÁKY (1957–1964).....	275
9.1. Kulturális tevékenysége és a Történeti Intézetben végzett tudományos munkája	275
9.2. Jordáky és az RMP nemzetiségi politikája	283
9.3. Magán- és társadalmi élete.....	285
9.4. Jordáky és a „Bruder-Pásztai”-ügy	288
10. UTOLSÓ ÉVEI (1965–1974).....	297
10.1. A „szocialista nemzet” fogalma és az RKP magyarságpolitikája.....	299
10.2. Az erdélyi hagyományok átértelmezése	307
10.3. Tudományos és kulturális tevékenysége.....	310
10.4. Jordáky és a Securitate viszonya a hatvanas-hetvenes évek fordulóján.....	320
10.5. Magán- és társadalmi élete.....	324
10.6. Alkalmazkodása a hatalomhoz a hetvenes évek elején	327
11. JORDÁKY, „A TUDÓS”	336
ÖSSZEGZÉS.....	343
FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOMJEGYZÉK	348
NÉVMUTATÓ.....	363

A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. *Magyarok Romániában*

Tanulmányok az erdélyi magyarságról (1990–2015)

2. Falusi Norbert: *Két nemzet határán*

Erdélyi magyar nemzetépítők az európai nagy változásban (1900–1925)

3. Főcze János: *A MADOSZ*

Baloldali magyar történet a két világháború közötti Romániában (1934–1944)

4. Nagy Botond: *Mercur a keleti végeken*

Határszéli gazdasági környezet és üzleti modellek a dualizmuskori Háromszéken (1867–1918) [két kötetben]

5. Nagy József: *Békeévek Mars árnyékában*

A Székely Határvédelmi Erők története (1940–1944)

6. Kiss Ágnes: *Finomhangolás*

Koordináció és kontroll a szovjet típusú cenzúra-rendszerekben. Romániai példák (1949–1989)

7. Kulcsár Beáta: *„Adónyomorítás miatt zárva”*

Egy nagyváradi család történetei (1858–1944)

8. K. Lengyel Zsolt: *Haza és szülőföld*

Tanulmányok a transzilvanizmus történetéhez (1867–1945)

9. Gagy József: *Villanyos és közössége*

Villamosítás, modernizáció: történet a Nyárad mentén (1945–1989)